

DANI SLAVE I OČAJA

SAGA O ČERČILU, PORODICI I OTPORU
TOKOM BOMBARDOVANJA LONDONA

ERIK LARSON

Preveo
Nenad Dropulić

Laguna

Naslov originala

Erik Larson

THE SPLENDID AND THE VILE

Saga of Churchill, family and defiance during the blitz

Copyright © 2020 by Erik Larson

All rights reserved

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Dejvidu Vudramu

– iz tajnih razloga.

Ljudskim bićima nije dato – na njihovu sreću, jer bi život inače bio nepodnošljiv – da u većoj meri predvide ili predosete razvoj događaja.

Vinston Čerčil, posmrtno slovo Nevilu Čemberlenu,
12. novembar 1940.

Napomena čitaocima

TEK KAD SAM SE PRE NEKOLIKO GODINA PRESELIO NA MENTHETN shvatio sam, odjednom sasvim jasno, koliko je za Njujorčane iskustvo od 11. septembra 2001. bilo drugačije nego za nas ostale koji smo gledali tu noćnu moru iz daljine. Napadnut je bio njihov rodni grad. Gotovo odmah sam počeo da razmišljam o Londonu i nemačkim vazdušnim napadima 1940–1941. i zapitao sam se kako je to neko uopšte mogao da izdrži: pedeset sedam uzastopnih noći bombardovanja, a zatim niz sve žešćih dnevnih napada tokom sledećih šest meseci.

Posebno sam mislio o Vinstonu Čerčilu: Kako je on to podnosi? I njegova porodica i prijatelji? Kako mu je bilo kad su njegov grad bombardovali iz noći u noć, a znao je da su ti vazdušni napadi, koliko god strašni, verovatno samo uvod u nešto još gore, u nemačku invaziju s mora i s neba, padobrance koji mu padaju u baštu, kloparanje tenkova po Trafalgarskom trgu i oblake otrovnog gasa na plaži na kojoj je nekada slikao more?

Odlučio sam da to saznam i vrlo brzo sam shvatio da je jedno reći: „Izdrži“, a drugo u tome uspeti. Usredsredio sam se na Čerčilovu prvu godinu na položaju premijera, od 10. maja 1940. do 10. maja 1941, koja se poklapa s nemačkim vazdušnim napadima naraslim od povremenih, naizgled besciljnih naleta do

sveobuhvatnih nasrtaja na grad London. Ta godina završila se vikendom vonegutskog nasilja u kom su se svakodnevica i fantastika spojili da obeleže ono za šta će se kasnije pokazati da je bila prva velika pobeda u ratu.

Ovo što sledi nije ni u kom slučaju potpuni prikaz Čerčilovog života, drugi autori do su već ostvarili, pre svega njegov neumorni, ali nažalost ne i besmrtni biograf Martin Gilbert čije će osmotorno delo zadovoljiti svaku glad za najsitnjim pojedinostima. Moja knjiga je mnogo intimnija priča o tome što su sve Čerčil i njegova okolina svakodnevno preuzimali da izdrže, o mračnim i svetlim trenucima, o zamršenim romantičnim vezama i porazima, o tujovanju i smehu i o čudnovatim sitnim sporednim događajima koji otkrivaju kakav je zaista bio život za vreme Hitlerove čelične oluje. Tokom te godine Čerčil je postao Čerčil, bulldog s cigarom kog svi mislimo da pozajemo, koji drži velike govore i pokazuje svetu kako izgledaju hrabrost i istinsko vođstvo.

Iako ponekad neće delovati tako, ovo je dokumentarno delo. Sve što je između navodnika potiče iz neke vrste istorijskog dokumenta, bili to dnevnički, pisma, memoari ili slično; svako spominjanje pokreta, pogleda osmeha ili drugih reakcija lica potiču iz svedočanstava očevidaca. Ako nešto što pročitate u ovoj knjizi uzdrma vaše stavove o Čerčilu i tom dobu, mogu vam reći samo da je istorija živahan dom pun iznenađenja.

Erik Larson,
Menhetn, 2020.

Sadržaj

SUMORNA OČEKIVANJA ?

Prvi deo	PRETNJA RASTE
Drugi deo	NEIZBEŽNA SLUČAJNOST
Treći deo	STRAH
Četvrti deo	KRV I PRAŠINA
Peti deo	AMERIKANCI
Šesti deo	LJUBAV MEĐU PLAMENOVIMA
Sedmi deo	TAČNO GODINU DANA

EPILOG: KAKO VREME PROLAZI

Izvori i izjave zahvalnosti
Bibliografija
Indeks

Sumorna očekivanja

NIKO NIJE UOPŠTE SUMNJAO U TO DA ĆE BOMBARDERI doći. Planiranje odbrane počelo je dosta pre izbijanja rata, mada planeri nisu imali u vidu tačno određenu pretnju. Evropa je Evropa. Ako je suditi po dotadašnjem iskustvu, rat može da izbije bilo gde i bilo kad. Britanski vojni zapovednici posmatrali su svet kroz sočivo iskustva carstva iz prethodnog rata, Velikog rata, masovnog pokolja vojnika i civila i prvih sistematskih vazdušnih napada u istoriji izvedenih nad Engleskom i Škotskom pomoću bombi ispuštanih iz nemačkih cepelina. Prvi takav napad odigrao se 19. januara 1915,¹ a usledило je još pedesetak drugih tokom kojih su ogromni dirižabli nečujno lebdeći iznad Engleskih krajolika izbacili sto šezdeset dve tone bombi i ubili pet stotina pedeset sedam ljudi.

Od tada su bombe postale veće, smrtonosnije i lukavije, s odloženim dejstvom i podešavanjima koja su im omogućavala da vrište dok padaju. Jedna ogromna nemačka bomba zvana Satana, duga četiri metra i teška gotovo dve tone, mogla je da razori čitav gradski blok.² Avioni koji su nosili te bombe takođe su bili sve veći i brži, mogli su da lete na većim visinama i tako bolje izbegnu odbranu sa zemlje. Desetog novembra 1932, Stenli Boldvin, tada vicepremijer, izneo je u Donjem domu predviđanja: „Mislim

da je dobro da obični ljudi shvate da na svetu nema sile koja ih može zaštititi od bombardera. Šta god se govorilo, bombarder će se uvek probiti.“ Jedina delotvorna odbrana jeste napad, rekao je, „što znači da moramo brže da ubijemo više žena i dece nego neprijatelj kako bismo se spasili.“³

Britanski stručnjaci za civilnu odbranu, strepeći od „smrtonosnog udara“, predviđali su da će prvi vazdušni napad na London uništiti veći deo grada, ako ne i čitav grad, i ubiti dvesta hiljada civila.⁴ „Naširoko se verovalo da će se London pretvoriti u ruševine nekoliko minuta posle objave rata“, napisao je jedan niži zvaničnik.⁵ Napadi će među preživelima izazvati takav užas da će milioni ljudi siti s uma. „London će nekoliko dana biti ogromna ludnica“, napisao je 1923. Dž. F. Č. Fuler, vojni teoretičar. „Bolnice će biti prepune, saobraćaj će stati, beskućnici će vaptiti za pomoć, grad će biti u potpunom haosu.“⁶

Ministarstvo unutrašnjih poslova procenilo je da će proizvođačima mrtvačkih sanduka, ako budu poštovali uobičajene postupke sahrane, biti neophodno skoro dva miliona kvadratnih metara „drveta za sanduke“, što je bilo nemoguće nabaviti.⁷ Moraće da prave sanduke od debelog kartona ili papirmašea ili da jednostavno sahranjuju ljude u pokrovima.⁸ „Za masovne sahrane“, preporučilo je Ministarstvo zdravlja Škotske, „najprikladnija vrsta groba je rov dovoljno dubok za pet slojeva tela.“⁹ Planeri su pozivali da se iskopaju velike jame na obodu Londona i drugih gradova, i to što je neupadljivije moguće. Predviđalo se da pogrebnici prođu posebnu obuku za dekontaminaciju tela i odeće ljudi koje ubiju bojni otrovi.¹⁰

Kad je Velika Britanija objavila rat Nemačkoj 3. septembra 1939. u odgovoru na Hitlerov napad na Poljsku, vlada je počela ozbiljne pripreme za bombardovanje i invaziju koja će sigurno uslediti. Šifrovani znak da invazija samo što nije počela ili je u toku bio je „Kromvel“.¹¹ Ministarstvo informisanja izdalo je naročiti letak pod naslovom „Kako potući napadača“ i poslalo ga na milione kućnih adresa. Letak nije bio osmišljen da ohrabri. „Tamo gde se neprijatelj iskrca“, upozoravao je, „borba će biti

najžešća.“ Letak je savetovao građanima da slušaju svaku vladinu preporuku o evakuaciji. „Kad napadi počnu, biće prekasno za odlazak... BUDITE ĆVRSTI.“ Crkvena zvona u Velikoj Britaniji su učutala. Sada su postala unapred dogovoren znak i zazvoniće tek kad se oglasi „Kromvel“ i pojave se napadači. Ako se začuje zvono, to znači da su padobranci opaženi u blizini. Na taj zvuk, pisalo je u letku, „onesposobite i sakrijte bicikle i uništite mape“. Vlasnici automobila treba da „skinu razvodnu kapu i kablove i da isprazne rezervoar ili uklone karburator. Ako ne umete to da uradite, raspitajte se što pre u najbližoj garaži“.

Gradovi i sela poskidali su ulične table, a mape su mogli da kupuju samo ljudi s policijskom dozvolom.¹² Zemljoradnici su ostavljali stare automobile i kamione na svojim poljima kao prepreke jedrilicama punim vojnika. Vlada je izdala trideset pet miliona gas-maski civilima koji su ih nosili na posao i u crkvu i držali ih pored kreveta.¹³ Poštanski sandučići u Londonu premazani su naročitom žutom farbom koja menja boju u prisustvu otrovnog gasa.¹⁴ Zbog strogih propisa o zamraćivanju ulice su bile toliko mračne da je uveče bilo gotovo nemoguće prepoznati putnika na železničkoj stanici.¹⁵ U noćima bez mesečine pešaci su izlazili pred automobile i autobuse, udarali u bandere, padali s ivičnjaka i spoticali se o vreće s peskom.

Odjednom su svi počeli da vode računa o mesečevim menama. Bombarderi mogu da napadaju danju, naravno, ali smatralo se da po noći mogu da nađu svoje ciljeve samo po mesečini. Pun mesec i polunesec u svim fazama postali su poznati kao „bombarderski mesec“.¹⁶ Bilo je utehe u činjenici da bombarderi, a što je još važnije i njihova lovačka pratnja, moraju da lete čak iz baza u Nemačkoj, toliko udaljenih da im je to daleko smanjivalo domet i delotvornost. No, to je podrazumevalo da će Francuska sa svojom brojnom vojskom, Mažinoovom linijom i moćnom ratnom mornaricom, stajati čvrsto i time ograničiti dejstva Luftvafe i zaprečiti sve pravce nemačke invazije. Francuska izdržljivost bila je kamen temeljac britanske odbrambene strategije. Niko nije ni pomicao na to da bi Francuska mogla pasti.

„Osećanje koje preovladava nije strepnja“, zapisao je u dnevnik 7. maja 1940. Harold Nikolson, koji će uskoro postati parlamentarni sekretar ministra informisanja. „To je istinski strah.“ On i njegova žena, književnica Vita Sakvil-Vest, dogovorili su se da će pre izvršiti samoubistvo nego pasti Nemcima u ruke. „Sigurno postoji nešto brzo i bezbolno što se lako nosi sa sobom“, napisala mu je 28. maja. „O, dragi moj, najdraži moj, do čega smo došli!“¹⁷

BOMBARDERE JE NAD LONDON najzad doveo sticaj nepredviđenih sila i okolnosti, a pre svega neobični događaj koji se odigrao tik pred sumrak 10. maja 1940, jedne od najpriyatnijih večeri jednog od najlepših proleća koje je iko pamtio.

1940

Prvi deo

PRETNJA RASTE

Maj - jun

PRVO POGLAVLJE

Mrtvozornik odlazi

AUTOMOBILI JURE DUŽ MELA, ŠIROKOG BULEVARA KOJI prolazi pored Vajthola, sedišta britanskih ministarstava, i Bakingemske palate sa 775 soba, doma kralja Džordža Šestog i kraljice Elizabete čija se kamena fasada nazire na drugom kraju ulice, tamna od senki. Rano je veče u petak, 10. maja. Svuda cvetaju zvončići i jagorčevina. Nežni zeleni listovi obasuli su krošnje drveća. Pelikani u Parku Svetog Džejsma uživali su u suncu i obožavanju posetilaca, a njihovi manje egzotični srodnici labudovi plivali su s ubičajenom strogom nezainteresovanšću. Tako lep dan bio je u oštrosti suprotnosti sa svim onim što se desilo od zore, kad su nemačke snage uletele u Holandiju, Belgiju i Luksemburg izuzetno delotvorno koristeći tenkove, poniruće bombardere i padobranske jedinice.

Na zadnjem sedištu prvog automobila sedeо je čelnik britanske Ratne mornarice, prvi lord Admiraliteta, šezdesetpetogodišnji Winston Spenser Čerčil. Jednom je već bio na tom položaju, u prethodnom ratu, a premijer Nevil Čemberlen imenovao ga je na to mesto kada je počeo sadašnji rat. U drugom automobilu vozio se Čerčilov policijski čuvan, detektiv inspektor Volter Henri Tompson iz Posebnog ogranka Skotland Jarda, zadužen da štiti Čerčilov život. Visok i vitak, kukastog nosa, Tompson je uvek bio

uz ministra, često se pojavljivao na novinskim fotografijama ali se retko spominjao – bio je „osoblje“, kako se tada govorilo, kao i mnogi drugi ljudi zahvaljujući kojima je vlada funkcioniše: brojni privatni i parlamentarni sekretari, pomoćnici i daktilografkinje od kojih se sastoji pešadija Vajthola. No, za razliku od većine, Tompson je stalno nosio pištolj u džepu kaputa.

Kralj je pozvao Čerčila. Razlog je, makar Tompsonu, bio očigledan. „Vozio sam se iza Starog neopisivo ponosan“, napisao je.¹

Čerčil je ušao u palatu. Kralj Džordž Šesti tada je imao četrdeset četiri godine i gotovo četiri godine bio je na prestolu. S nogama u obliku slova X, širokih vodoravnih usta, vrlo klempavih ušiju i opterećen teškim mucanjem, delovao je krhko, naročito u poređenju s posetiocem, tri prsta nižim, ali daleko širim. Kralj je bio podozriv prema Čerčilu. Čerčilove simpatije prema Edvardu Osmom, kraljevom starijem bratu čija je ljubav s američkom raspuštenicom Volis Simpson izazvala abdikacionu krizu 1936. bila je i ostala tačka trvjenja između Čerčila i kraljevske porodice. Kralj je takođe bio i nezadovoljan jer je Čerčil kritikovao premijera Nevila Čemberlena u vezi s Minhenškim sporazumom iz 1938. koji je omogućio Hitleru da pripoji Nemačkoj deo Čehoslovačke. Džordž Šesti gajio je opšte nepoverenje u Čerčila zbog njegove nezavisnosti i menjanja političkih stranaka.

Ponudio je Čerčila da sedne i netremice ga neko vreme, kako će to Čerčil kasnije opisati, posmatrao ispitivački i radoznaši.

Zatim je rekao: „Prepostavljam da ne znate zašto sam poslao po vas?“

„Vaše veličanstvo, ne mogu ni da zamislim zašto.“²

U DONJEM DOMU IZBILA je pobuna od koje se Čemberlenova vlada zaljuljala. Izbila je u okviru rasprave o neuspelom britanskom pokušaju da izbací nemačke snage iz Norveške koju su Nemci napali mesec dana ranije. Čerčil je, kao ministar ratne mornarice, bio odgovoran za pomorsku stranu operacije. Sada je izbacivanje pretilo Britancima, suočenima s neočekivano žestokim nemačkim napadima. Prema mišljenju onih koji su se pobunili protiv vlade,

sedamdesetjednogodišnji Čemberlen, kog su zvali „Mrtvozornik“ ili „Stari Kišobran“, nije bio dorastao zadatku upravljanja ratom koji se sve brže širio. U govoru od 7. maja jedan poslanik, Leopold Ejmeri, nemilosrdno je napao Čemberlena pozajmivši reči Olivera Kromvela iz 1653: „Predugo ste sedeli ovde za dobro koje ste učinili! Odlazite, kažem, pa da svršimo s vama! U ime Boga, idite!“³

Dom je glasao o poverenju vladi putem „podele“ u kojoj se poslanici u predvorju svrstaju u dve kolone, za da i za ne, i prolaze pored kolega brojača koji beleže njihove glasove. Na prvi pogled rezultat je bio pobeda za Čemberlena – 281 glas za i 20 glasova protiv – ali u poređenju s predašnjim glasanjima bilo je jasno koliko je političke podrške premijer izgubio.

Posle glasanja Čemberlen se sastao sa Čerčilom i rekao mu da namerava da podnese ostavku. Želeći da deluje lojalno, Čerčil ga je ubedio da to ne čini. Ovo je ohrabrillo kralja, ali je navelo jednog pobunjenika, zgroženog mogućnošću da Čemberlen pokuša da ostane na čelu vlade, da ga uporedi sa „starim komadom gume za žvakanje zlepšenim za nogu stolice“⁴.

Do četvrtka 9. maja odlučnost Čemberlenovih protivnika je ojačala. Kako je dan odmicao, njegov odlazak delovao je sve izglednije, i dva čoveka brzo su se izdvajila kao kandidati koji će ga najverovatnije naslediti: ministar inostranih poslova lord Halifaks i prvi lord Admiraliteta, Čerčil, kog je veći deo javnosti obožavao.

Ali onda su došli 10. maj i Hitlerovi munjeviti napadi na Holandiju, Belgiju i Luksemburg. Vesti su izazvale turobno raspoloženje u Vajtholu, mada su Čemberlenu donele treptaj nove nade da će možda zadržati položaj. Donji dom će se svakako saglasiti da bi u svetu takoznačajnih događaja bilo lakomisleno menjati vladu. No, pobunjeni poslanici su jasno stavili do znanja da neće služiti pod Čemberlenom i tražili su da se za novog premijera imenuje Čerčil.

Čemberlen je shvatio da mu ne preostaje ništa drugo osim ostavke. Ubeđivao je lorda Halifaksa da preuzme dužnost. Halifaks je delovao stabilnije od Čerčila i bilo je manje verovatno da će povesti Veliku Britaniju u neku novu propast. U Vajtholu se Čerčilu priznavalo da je vrhunski govornik, ali mnogi su ga

smatrali nerazboritim. Sam Halifaks nazivao ga je „odmetnutim slonom“.⁵ No, Halifaks je sumnjao u sopstvenu sposobnost da vodi zemlju u ratu i nije želeo premijersku dužnost. Jasno je to stavio do znanja kada je izaslanik kog su poslali da ga navede da se predomisli utvrdio da je lord otisao kod zubara.⁶

Ostalo je na kralju da odluči. Prvo je pozvao Čemberlena. „Prihvatio sam njegovu ostavku“, zapisaо je kralj u dnevnik, „i rekao mu da se prema njemu nepravedno postupilo i da mi je silno žao što se sva ova kontroverza dogodila.“⁷

Zatim su razgovarali o nasledniku. „Ja sam, naravno, predložio Halifaksa“, napisao je kralj. Smatrao je da je Halifaks „očigledan izbor“.

Ali Čemberlen ga je iznenadio. Preporučio je Čerčila.

Kralj je zabeležio: „Poslao sam po Vinstona i zatražio od njega da obrazuje vladu. Prihvatio je i rekao mi da nije mislio da je to razlog zbog kog sam ga pozvao“ – mada je Čerčil, prema kraljevom svedočanstvu, slučajno imao pri ruci imena nekoliko ljudi koje je razmatrao da imenuje u svoj kabinet.⁸

AUTOMOBILI SA ČERČILOM i inspektorom Tompsonom vratili su se u Admiralitet, sedište komande Ratne mornarice u Londonu i privremeni Čerčilov dom. Izašli su iz kola. Kao i uvek, Tompson je držao jednu ruku na pištolju u džepu kaputa. Mornari s bajonetima na puškama stajali su na vratima Admiraliteta, a vojnici naoružani lakisim automatskim puškama bili su razmešteni iza vreća s peskom. Na obližnjem travnjaku parka Svetog Džejsa dugačke cevi protivavionskih topova štrčale su oštros uvis.

Čerčil se okrenuo Tompsonu. „Vi znate zašto sam bio u Bakin-gemskoj palati“, rekao je. Tompson je znao i čestitao mu je, ali je dodao da žali što imenovanje nije došlo ranije i u bolja vremena zbog preteške dužnosti koja ga čeka.

„Sam Bog zna koliko je teška“, rekao je Čerčil.

Rukovali su se, ozbiljni kao na sahrani. „Samo se nadam da nije prekasno“, rekao je Čerčil. „A plašim se da jeste. No, možemo samo da damo sve od sebe i sve što imamo – koliko god to bilo.“⁹

Ovo su bile ozbiljne reči, ali Čerčil se u sebi radovao. Čitav život proživeo je za ovaj trenutak. Nije bilo važno što je nastupio u tako mračnom vremenu. Štaviše, zbog toga je njegovo imenovanje bilo još izuzetnije.

Pod sve slabijim svetlom Tompson je video da suze klize Čerčilu niz obaze. I on sam bio je na ivici suza.

KASNije TE NOĆI ČERČIL je ležao u postelji obuzet uzbudljivim osećajem koji su u njemu budili izazov i prilika. „U svojoj dugoj političkoj karijeri“, napisao je, „obavljao sam mnoge visoke dužnosti, ali spremno priznajem da mi se ova koju sam sada dobio najviše dopala.“ Žudnja za vlašću radi vlasti je „prizemna“, napisao je i dodao: „Ali vlast u vreme nacionalne krize, kada čovek veruje da zna kakve zapovesti treba izdati, pravi je blagoslov.“¹⁰

Osećao je veliko olakšanje. „Najzad sam imao ovlašćenja da izdajem uputstva na čitavoj pozornici. Činilo mi se da koračam sa sudbinom i da je čitav moj prethodni život bio priprema za ovaj čas i ovaj ispit... Iako sam jedva čekao jutro, spavao sam čvrsto i nisu mi bili potrebni vedri snovi. Činjenice su bolje od snova.“¹¹

Uprkos sumnjama koje je izrazio inspektoru Tompsonu, Čerčil je u Dauning strit broj 10 ušao s neskrivenim uverenjem da će pod njegovim vođstvom Velika Britanija pobediti u ratu, iako bi svaka objektivna procena zaključila da za to nema nikakvih izgleda. Znao je da sada mora i ostale da ubedi u to – svoje zemljake, vojne zapovednike, ministre, i što je najvažnije, američkog predsednika Frenklina D. Ruzvelta. Od samog početka Čerčil je shvatao temeljnu istinu o ratu: da ne može pobediti bez učešća Sjedinjenih Država. Prepuštena sama sebi, verovao je, Velika Britanija moći će sve da izdrži i da odbija nemačke nasrtaje, ali samo industrijska moć i brojno ljudstvo Amerike obezbediće konačni nestanak Hitlera i nacionalsocijalizma.

Sve je bilo još teže zato što je Čerčil morao ove ciljeve da ostvari brzo, pre nego što se Hitler potpuno usredsredi na Englesku i pošalje na nju svoje Ratno vazduhoplovstvo, Luftvafe, koje su

britanske obaveštajne službe smatralе daleko nadmoćnijim nad Kraljevskim ratnim vazduhoplovstvom.

USRED SVEGA TOGA ČERČIL je morao da izlazi na kraj s raznovrsnim drugim izazovima. Oгroman lični dug stizao mu je na naplatu krajem meseca, a on nije imao novca da ga isplati. Njegov jedini sin Randolph takođe se gušio u dugovima, neprestano pokazujući dar ne samo za trošenje novca nego i za gubljenje na kocki; njegova nesposobnost za kockarskim stolom bila je legendarna. Osim toga, pio je previše i bio je sklon da u pijanstvu pravi skandale, pa je, prema rečima njegove majke Klementine, stalno postojala mogućnost da jednog dana nanese neizbrisivu sramotu porodici. Čerčil je takođe morao da se nosi s propisima o zamračivanju, strogim ograničenjima osnovnih potrepština i sve češćim ometanjem zvaničnika koji su se trudili da ga zaštite od atentata – a pre svega s neprestanim nasrtajima vojske radnika raspoređene da zaštiti premijersku rezidenciju i čitav Vajthol od vazdušnih napada, s beskrajnim udaranjem njihovih čekića koji su više od svega umeli da ga dovedu do besa.

Osim možda zviždanja.

Mržnja prema zviždanju, rekao je jednom, bila je jedino zajedničko njemu i Hitleru. Nije to bila samo opsesija. „Zviždanje je u njemu izazivalo gotovo psihijatrijsku uznemirenost – ogromnu, trenutnu i nerazumnu“, napisao je inspektor Tompson.¹² Jednom, dok su išli zajedno u Dauning strit, novi premijer i Tompson naišli su na prodavca novina, dečaka od trinaestak godina, koji je išao prema njima, „s rukama u džepovima i novinama pod miškom, glasno i veselo zviždeći“, sećao se Tompson.

Kad im se dečak primakao Čerčil se razbesneo. Pogrbio se i zarežao prema dečaku: „Prestani da zviždiš.“

Dečak je, ni najmanje uznemiren, odvratio: „A zašto?“

„Zato što mi se ne dopada i zato što stvaraš užasnu galamu.“

Dečak je nastavio dalje, a onda se okrenuo i povikao: „Pa, možete da začepite uši, zar ne?“

Onda je otiašao svojim putem.

Čerčil je na trenutak bio potpuno zapanjen. Zajapurio se od besa.

Ali Čerčilova velika vrlina bila je perspektiva, koja mu je omogućavala da pojedinačne događaje razdvoji i da rđavo raspoloženje za tren oka pretvori u smeh. Kad su nastavili dalje, Tompson je video da se Čerčil smeši. Ispod glasa premijer je ponovio dečakovu opasku: „Pa, možete da začepite uši, zar ne?“

I prsnuo je u glasan smeh.¹³

ČERČIL SE ODMAH LATIO novih dužnosti, hrabreći mnoge, ali potvrđujući najcrnje slutnje drugima.

DRUGO POGLAVLJE

Noć u „Savoju“

KAD SE SEDAMNAESTOGODIŠNJA MERI Čerčil probudila tog jutra 10. maja, dočekale su je sumorne vesti iz Evrope. Pojedinosti su bile zastrašujuće same po sebi, ali zbog suprotnosti između toga kako je Meri provela prethodnu noć i onoga što se događa s druge strane Lamanša sve je bilo još šokantnije.

Meri je bila najmlađa od Čerčilovo četvoro dece; peto dete, kći po imenu Marigold, voljena „Patkica“, preminula je od sepse avgusta 1921. s dve godine i devet meseci. Oba roditelja bila su uz nju kad je umrla, a taj trenutak izvukao je iz Klementine, kako je Čerčil kasnije pričao Meri, „niz divljih krikova kao u smrtno ranjene životinje.“¹

Merina najstarija sestra Dajana bila je udata za Dankana Sendsa koji je služio kao Čerčilov „specijalni službenik za vezu“ s Vazdušnom predostrožnošću, odsekom za civilnu odbranu ministarstva unutrašnjih poslova. Imali su troje dece. Druga sestra, dvadesetpetogodišnja Sara, toliko tvrdoglava da je u detinjstvu dobila nadimak „Mazga“, bila je glumica i na očevo veliko nezadovoljstvo udala se za austrijskog zabavljачa Vika Olivera, šesnaest godina starijeg od nje i već dva puta razvedenog. Nisu imali dece. Četvrto dete bio je dvadesetdevetgodišnji Randolph koji se godinu dana ranije oženio Pamelom Digbi kojoj je sada bilo dvadeset godina i nosila je njihovo prvo dete.

Meri je bila ljupka, poletna i smela, a jedan posmatrač opisao ju je kao „veoma živahnu“.² Pristupala je svetu s nesalomivim elanom jagnjeta, s bezazlenošću koju je gošća iz Amerike, Keti Hariman, smatrala sladunjavom. „Ona je vrlo inteligentna“, napisala je gospođa Hariman, „ali toliko naivna da to boli. Govori ono što misli, onda joj se ljudi smeju, rugaju joj se, a kako je krajnje osetljiva, sve prima k srcu.³ Kad se Meri rodila, majka joj je dala nadimak „Meri Mišić“.⁴

Dok je Hitler sejao smrt i nesreću među milionima stanovnika Holandije, Belgije i Luksemburga, Meri je izašla s priateljima i provodila se kao nikad. Počelo se s večerom u čast njene bliske prijateljice Džudi – Džudit Veniše Montegju – vršnjakinje i rodake, kćeri pokojnog Edvina Samjuela Montegjua, nekadašnjeg ministra za Indiju, i njegove supruge Veniše Stenli. Njihov brak bio je pun drame i nagađanja: Veniša se udala za Montegjua posle trogodišnje veze s bivšim premijerom Herbertom Askvitom, starijim od nje trideset pet godina. Da li su Veniša i Askvit ikada imali telesni odnos znaju samo njih dvoje, ali ako je broj reči mera romantičnog interesovanja, onda je Askvit bio nepovratno izgubljen u ljubavi. Za tri godine veze napisao je Veniši najmanje pet stotina šezdeset pisama; neka je pisao čak i na sednicama vlade, a tu naviku Čerčil je nazvao „engleskim najvećim bezbednosnim rizikom“. Njena iznenadna veridba za Montegjua skršila je Askvita. „Ni pakao nije tako strašan“, napisao je.⁶

Brojni drugi mladići i devojke bili su na toj večeri, pripadnici londonskog blistavog društva, potomci najboljih britanskih porodica koji su obedovali, plesali i pili šampanjac u popularnim noćnim klubovima grada. Rat nije okončao njihove provode, mada je uneo izvesnu ozbiljniju notu. Mnogi mladići stupili su u neku granu oružanih snaga od kojih je Ratno vazduhoplovstvo bilo možda najromantičnije, ili su pohađali vojne škole kao što su Sandherst i Perbrajt. Neki su se borili u Norveškoj, a drugi su otišli u inostranstvo s Britanskim ekspedicionim snagama. Brojne devojke iz Merinog društva stupile su u Žensku dobrovoljačku službu koja je pomagala u smeštanju evakuisаниh, vodila odmališta i obezbeđivala hranu onima u oskudici, ali je obavljala i

druge zadatke kao što je predenje pseće dlake u predivo za izradu odeće. Druge devojke učile su za bolničarke; neke su radile nejasne poslove u Ministarstvu inostranih poslova gde su, kako se Meri izrazila, obavljale „delatnosti koje se nisu objašnjavale“. No, zabava je zabava, i uprkos sve gušćem mraku, Meri i njeni prijatelji su plesali, Meri naoružana s pet funti džeparca koji joj je Čerčil davao svakog prvog u mesecu. „Londonski društveni život bio je vrlo poletan“, napisala je Meri u memoarima. „Uprkos zamraćenju, pozorišta su bila puna, bilo je mnogo noćnih klubova za ples kada se restorani zatvore, a mnogi su i dalje priređivali svečane večere, često u čast sina na odsustvu.“⁷

Omiljeno mesto Meri i njenih prijatelja bilo je Zabavljačko pozorište, blizu Kovent gardena, gde su sedeli za stolovima i gledali glumačku trupu u kojoj je bio i Piter Justinov kako izvodi stare pesme iz mjuzik holova. Ostajali su dok se pozorište ne zatvori u dva po ponoći, a onda su se pešice vraćali kući po zamraćenim ulicama. „Izlazak iz dubokih senki ulica sličnih mračnim dolinama na prostranstvo Trafalgarskog trga preplavljenog mesečinom, klasična simetrija crkve Svetog Martina u poljima isklesana u pozadini i Nelson na stubu visoko iznad svojih čuvara lavova, tako strašnih i crnih – to je prizor koji nikad neću zaboraviti.“⁸

Među muškarcima na večeri Džudi Montegju bio je i mladi major kopnene vojske po imenu Mark Hauard. Meri ga je smatrala privlačnim i otmenim i „baš joj se dopadao“. Sudbinom predodređen da pogine četiri godine kasnije, major Hauard služio je u Koldstrimskoj gardi, najstarijem puku britanske redovne vojske. Iako je to bila borbena jedinica, obavljala je i stražarsku dužnost oko Bakingemske palate.

Posle večere Meri, Mark i njihovi prijatelji otišli su u čuveni hotel „Savoj“ na ples, a zatim u omiljeni klub imućne londonske omladine, „Klub 400“, poznat kao „noćni glavni štab visokog društva“. Smešten u jednom podrumu na Trgu Lester, klub je radio do zore, a gosti su igrali valcer i fokstrot uz muziku orkestra od osamnaest članova. „Igrala sam gotovo isključivo s Markom“, zapisala je Meri u dnevnik. „Sjajno! Legla u četiri ujutru.“¹⁰

Tog jutra, u petak 10. maja, saznaла је за Hitlerove munjevite napade u Evropi. U dnevnik je zapisala: „Dok smo Mark i ja veselo i bezbrižno igrali jutros – u hladnu sivu zoru Nemačka je nasrnula na još dve nedužne zemlje, Holandiju i Belgiju. Zverstvo tih napada je nezamislivo.“¹¹

Otišla je u svoju školu, „Kraljičin koledž“ u Ulici Harli u kojoj je, kao vanredna studentkinja, slušala francuski, englesku književnost i istoriju. „Oblak nesigurnosti i sumnje visio je nad nama čitav dan“, zabeležila je. „Šta će biti s vladom?“¹²

Uskoro je saznaла odgovor. Po podne je, kao i obično petkom, krenula za Čartvel, porodično imanje Čerčilovih, četrdesetak kilometara jugoistočno od Londona. Odrasla je тамо, odgajila je тамо čitavu menažeriju, a neke životinje želeta je da proda preko kompanije koju je nazvala „Veseli zverinjak“.¹³ Kuća je od početka rata bila zatvorena, osim Čerčilove radne sobe, ali jedna kućica na imanju ostala je otvorena i u njoj je sada stanovaла Merina voljena nekadašnja dadilja Merion Vajt, Klementinina sestra od tetke, zvana „Duša“ ili „Dada“.

Bilo je toplo prolećno veče. Meri je sedela na stepeništu kućice pod plavim svetлом predvečerja, „smiraja“, kako je ona to zvala, i slušala radio čiji su zvuci dopirali iznutra. Oko devet sati, neposredno pre redovnih vesti, začuo se Čemberlen i održao kratak govor u kom je rekao da je podneo ostavku i da je Čerčil sada premijer. Meri se obradovala. Mnogi drugi nisu.

NAJMANJE JEDNOG PRIPADNIKA MERINOГ društva koji je takođe plesao u „Savaju“ i „Klubu 400“, ovo imenovanje je zabrinulo, i u smislu kako će uticati na naciju i rat i kako će verovatno uticati na njegov život.

Do subote 11. maja ujutru Džon Kolvil zvani Džok služio je kao pomoćnik privatnog sekretara Nevila Čemberlena, a onda je dodeljen Čerčilu. S obzirom na zahteve posla, suočio se s tim da će verovatno morati da živi u premijerskoj rezidenciji. Merino mišljenje o Džoku bilo je dvojako, gotovo oprezno: „Sumnjala sam – s pravom – da je ‘Čemberlenovac’ i ‘Minhenovac’.“¹⁴ On

pak nije bio naročito očaran njome: „Mislio sam da je Čerčilova mala prilično površna.“¹⁵

Dužnost privatnog sekretara bila je vrlo prestižna. Kolvil i još četvorica novoimenovanih ljudi činili su Čerčilov „Privatni kabinet“ i služili su gotovo kao njegovi zamenici, dok je četa drugih sekretara, sekretarica i daktilografske beležile premijerove diktate i obavljala svakodnevne činovničke poslove. Kolvillovo poreklo kao da ga je predodredilo za službu u Broju deset. Njegov otac, Džordž Čarls Kolvil, bio je advokat, a majka, ledi Sintija Kru-Milns, dvorska dama, komorkinja kraljice-majke Meri. Ledi Sintija je bila i socijalna radnica, pomagala je sirotinji u Istočnom Londonu i povremeno vodila sina sa sobom kako bi video i drugu stranu engleskog života. S dvanaest godina Džok Kolvil postao je počasni paž kralja Džordža Petog, a taj obredni položaj obavezivao ga je da se pojavi u Bakingemskoj palati tri puta godišnje u pantalonama do kolena, košulji s čipkom na manžetama, plaštu kraljevski plave boje i trorogom šeširu ukrašenom crvenim perjem.

Iako je imao svega dvadeset pet godina, Kolvil je delovao starije, zbog tamnih odela koja je morao da nosi, crnih obrva i ravnodusnog lica. Izgledao je vrlo strogo, mada je zapravo – što se jasno vidi iz dnevnika koji je potajno vodio o svojim danima u Broju deset – bio oštromušni posmatrač ljudskog ponašanja, imao vrlo bogat rečnik i duboko se divio lepoti sveta u celini. Imao je dva starija brata, Dejvida u Ratnoj mornarici i Filipa, majora kopnene vojske u Britanskim ekspedicionim snagama za kog je Džok silno strepeo.

Kolvil se školovao u svim pravim ustanovama; to je bilo važno u britanskom višem staležu jer je škola služila kao neka vrsta pukovske zastave. Pohađao je srednju školu Harou i bio kapiten mačevalačkog tima, a zatim je prešao na koledž Triniti u Kembriđu.¹⁶ Naročito je Harou imao nezasluženo veliki uticaj na sudbine mladića iz britanskih najviših krugova, što se vidi iz spiska nekadašnjih učenika na kom je sedam premijera, među njima i Čerčil, neupadljiv učenik za kog je jedan nastavnik rekao da ispoljava „zapanjujuću aljkavost“. (Među kasnijim učenicima škole Harou

su glumci Benedikt Kamberbač i Keri Elvis, kao i ornitolog po imenu Džeјms Bond). Kolvil je u školi učio nemački, a znanje je usavršavao tokom dva boravka u Nemačkoj, 1933, nedugo pošto je Hitler postao kancelar, i 1937, kada je Hitler već prigrabio svu vlast. U početku je Kolvilu polet nemačkog stanovništva delovao zarazno, ali s vremenom ga je obuzela nelagoda. Prisustvovao je spaljivanju knjiga u Baden-Badenu, a kasnije i jednom Hitlerovom govoru. „Nikada pre ni posle nisam video sveopštu masovnu histeriju“, napisao je. Godine 1937. stupio je u odeljenje diplomatske službe Ministarstva inostranih poslova koje je snabdevalo premijerov kabinet privatnim sekretarima. Dve godine kasnije radio je za Čemberlена, tada umešanog u sukob oko propalog Minhenskog sporazuma. Čerčil, jedan od premijerovih najžešćih kritičara, za sporazum je rekao da je „potpuni i ničim neublaženi poraz“.

Kolvilu se Čemberlen dopadao, poštovao ga je, i strepeo je od onoga što će se desiti sada kad je Čerčil došao na vlast. Očekivao je samo haos. Kao i mnogi drugi u Vajtholu, smatrao je Čerčila mušičavim čovekom koji svuda zabada nos i sklon je munjevitim postupcima na mnogo strana istovremeno. No, javnost ga je obožavala. Kolvil je u svom dnevniku krivio Hitlera za ovaj skok Čerčilove popularnosti: „Jedna od Hitlerovih najlukavijih odluka bila je da Vinstona proglaši državnim neprijateljem broj jedan, pošto je pomogla da Čerčil postane narodni heroj broj jedan i kod kuće i u SAD.“¹⁷

Kolvilu se činilo da je atmosfera očajanja u Vajtholu, moguća posledica imenovanja Čerčila na premijerski položaj, počela da se oseća. „On je možda, naravno, zaista odlučan i energičan kao što zemlja veruje da jeste i možda će moći da ubrza našu škripavu vojnu i industrijsku mašineriju“, napisao je Kolvil. „Ali to je ogroman rizik, obuhvata opasnost od nepromišljenih i spektakularnih podviga i plašim se da će ova zemlja stići u najopasniji položaj u kom je ikada bila.“¹⁸

Kolvil je gajio potajnu nadu da će Čerčilov mandat biti kratak. „Postoje izvesni razlozi za verovanje da će se N. Č. – Nevil Čemberlen – „uskoro vratiti“, poverio je svom dnevniku.¹⁹

No, jedno je sigurno: Kolvilu je služba kod Čerčila obezbedila obilje materijala za dnevnik koji je počeo da vodi osam meseci ranije, neposredno po izbijanju rata. Tek kasnije palo mu je na pamet da vodeći dnevnik verovatno teško krši zakone o nacionalnoj bezbednosti. Kako se jedan njegov kolega kasnije izrazio: „Prene ražen sam rizicima kojima se Džok izlaže po pitanju bezbednosti, za koje bi bio otpušten na licu mesta da su ga uhvatili.“²⁰

KOLVILOVA SUMNJIČAVOST DAN POSLE imenovanja vladala je čitavim Vajtholom. Kralj Džordž Šesti zapisao je u dnevnik: „Još ne mogu da mislim o Vinstonu kao o premijeru.“ Kralj je sreo lorda Halifaksa na imanju Bakingemske palate; Halifaks je imao kraljevsku dozvolu da prolazi tuda na putu od svoje kuće na Trgu Juston do ministarstva inostranih poslova. „Sreo sam Halifaksa u vrtu“, napisao je kralj, „i rekao sam mu koliko mi je žao što on nije moj premijer.“²¹

Halifaks je, iako ponovo imenovan na položaj ministra inostranih poslova, bio sumnjičav prema Čerčilu i nesputanoj energiji koju će verovatno doneti u Broj deset. U nedelju, 11. maja, dan posle Čerčilovog imenovanja, Halifaks je napisao svom sinu: „Nadam se da nas Vinston neće odvesti u nešto nepromišljeno.“²²

Halifaks – koji je Čerčila zvao Pu, po književnom liku A. A. Milna Viniju Puu – gundao je da je ministrima koje je Čerčil pozvao u novu vladu nedostaje intelektualna težina. Sve ih je uporedio s „gangsterima“, a vođa bande je, prema njegovom mišljenju, bio sam Čerčil. „Retko sam sretao ljude s čudnovatijim prazninama u znanju ili ljude kojima um radi u većim trzajima“, napisao je Halifaks u dnevnik te subote. „Da li je moguće udesiti da taj um radi urednije? Mnogo zavisi od toga.“²³

Imenovanje Čerčila za premijera razbesnelo je ženu jednog poslanika koja ga je uporedila s Hermanom Geringom, gojaznim i surovim zapovednikom Luftvafea i drugim najmoćnijim čovekom Trećeg rajha. „V. Č. je zaista engleski Gering“, napisala je, „željan krvi, ‘Munjevitog rata’ i nabrekao od ega i prejedanja; ista podlost teče mu kroz vene, naglašena junačenjem i praznoslovljem.“²⁴

No, drugačije mišljenje imala je Nela Last, obična građanka koja je vodila dnevnik i prijavila se za „Masovno posmatranje“, organizaciju stvorenu u Velikoj Britaniji dve godine ranije koja je regrutovala stotine dobrovoljaca da svakodnevno vode dnevnik kako bi pomogli sociologima da bolje shvate svakodnevni britanski život. Dobrovoljce su podsticali da usavršavaju veština opažanja opisujući sve što se nalazi na pločama njihovih kamina i kamina njihovih prijatelja. Mnogi su, kao Nela Last, vodili dnevnik tokom čitavog rata. „Kad bih morala da provedem čitav život s nekim“, napisala je, „izabrala bih Čemberlena, ali mislim da bih pre uzela gospodina Čerčila kad bih u oluji doživela brodolom.“²⁵

Javnost i Čerčilovi saveznici pozdravili su njegovo imenovanje aplauzom. U Admiralitet su stizale bujice pisama i telegrama s čestitkama. Dva pisma sigurno su mnogo značila Čerčilu, oba od dugogodišnjih prijateljica prema kojima je u nekom trenutku možda gajio romantična osećanja. Clementina je svakako tako mislila i govorkalo se da je obazriva prema obema ženama.

„Moja želja se ostvarila“, napisala je Vajolet Bonam Karter, kći Herberta Askvita, nekadašnjeg premijera preminulog 1928. „Sada mogu da se suočim sa svime što nas čeka s verom i poverenjem.“ Dobro je poznavala Čerčila i bila je ubeđena da će njegova energija i ratobornost preobraziti vladu. „Znam, kao i ti, da je vetar posejan i da ćemo svi morati da žanjemo oluju“, napisala je. „Ali ti ćeš je uzjahati – umesto da te oduva. Hvala Bogu što si tu, za kormilom naše sudbine, i nadam se da će tvoj duh raspaliti duh nacije.“²⁶

Drugo pismo bilo je od Veniše Stenli, žene koja je imala dopisnu pustolovinu s Askvitom. „Dragi moj“, napisala je Veniša Čerčilu, „želim da pridodam svoj glas velikoj himni radosti koja se zaorila čitavim civilizovanim svetom kad si postao premijer. Hvala Bogu, najzad.“ Radosna je, napisala mu je, zbog činjenice „da si dobio priliku da nas sve spasiš“.

Dodata je i post skriptum: „Inače, vrlo je lepo što u Broju deset ponovo stanuje neko koga volim.“²⁷

TREĆE POGLAVLJE

London i Vašington

AMERIKA JE BILA NAJAVAŽNIJA U ČERČILOVIM RAZMIŠLJANJIMA o ratu i njegovom krajnjem ishodu. Činilo se da je Hitler spremjan da osvoji čitavu Evropu. Verovalo se da je nemačko ratno vazduhoplovstvo, Luftvafe, daleko brojnije i moćnije od britanskog Kraljevskog ratnog vazduhoplovstva, a nemačke podmornice i brodovi ometali su protok hrane, oružja i sirovina neophodnih ostrvskej naciji. Prethodni rat pokazao je kako moćne Sjedinjene Države mogu da budu vojna sila kad se podignu; sada se činilo da samo one imaju sredstava da ujednače strane.

Koliko je Amerika važna u Čerčilovom strategiskom razmišljanju postalo je jasno njegovom sinu Randolphu kad je jednog jutra uskoro po imenovanju njegovog oca za premijera ušao u očevu spavaču sobu i zatekao ga kako stoji pred umivaonikom i ogledalom i brije se. Randolph je bio na odsustvu iz Četvrtog puka kraljičinih husara, Čerčilove nekadašnje jedinice, u kojoj je sada služio kao poručnik.

„Sedi, dečko, i čitaj novine dok ne završim“, rekao mu je Čerčil.

Posle nekoliko trenutaka Čerčil se napola okrenuo ka sinu. „Mislim da vidim izlaz“, rekao je.

Zatim se ponovo okrenuo ogledalu.

Randolf je shvatio da njegov otac govori o ratu. Ova primedba ga je iznenadila, sećao se, pošto nije video nikakve izglede da Velika Britanija pobedi. „Hoćeš da kažeš da možemo izbeći poraz?“, upitao je Randolph. „Ili da pobedimo skotove?“

Na ovo je Čerčil bacio britvu u umivaonik i naglo se okrenuo ka sinu. „Naravno da mislim da možemo da ih pobedimo“, odvratio je resko.

„Pa, ja bih to voleo“, rekao je Randolph, „ali ne vidim kako možeš do da izvedes.“

Čerčil se obrisao peškirom. „Uvući će Sjedinjene Države u rat.“¹

AMERIČKA JAVNOST NIJE ŽELELA da bude uvučena u bilo šta, a ponajmanje u rat u Evropi. Nastala je promena u odnosu na početak rata, kada je prema istraživanjima javnog mnjenja četrdeset dva odsto Amerikanaca smatralo da, ako tokom sledećih meseci postane jasno da će Francuska i Velika Britanija biti poražene, Sjedinjene Države treba da objave rat Nemačkoj i da pošalju vojнике u Evropu, dok se četrdeset osam odsto njih tome protivilo. No, Hitlerova invazija na Holandiju, Belgiju i Luksemburg drastično je preokrenula mišljenje javnosti. Anketom obavljenom maja 1940. utvrđeno je da se čak devedeset tri odsto stanovništva protivi objavi rata. Taj stav bio je poznat kao izolacionizam. Kongres Sjedinjenih Država prethodno je, počevši od 1935, taj stav pretočio u niz zakona o neutralnosti koji su strogo regulisali izvoz oružja i municije i zabranjivali da američki brodovi prevoze ratni materijal bilo kojoj zaraćenoj strani. Amerikanci su saosećali s Engleskom, ali sada se postavljalo pitanje koliko je zapravo stabilno Britansko carstvo koje je smenilo vladu istog dana kada je Hitler napao Holandiju, Belgiju i Luksemburg.

U subotu 11. maja ujutru predsednik Ruzvelt sazvao je sednicu kabineta u Beloj kući na kojoj se povela rasprava o novom britanskom premijeru. Glavno pitanje bilo je može li on ikako pobediti u ovom proširenom ratu. Ruzvelt je ranije više puta bio u dodiru s Čerčilom dok je ovaj bio prvi lord Admiraliteta, ali je to držao

u tajnosti iz straha da ne raspali američko javno mnjenje. Opšti ton na ovoj sednici bio je sumnjičav.

Među prisutnjima bio je i Harold Ikes, ministar unutrašnjih poslova, uticajni Ruzveltov savetnik zaslužan za sprovođenje predsednikovog programa javnih radova i finansijskih reformi poznat kao „Nju dil“. „Po svemu sudeći“, rekao je Ikes, „Čerčil je veoma nepouzdan pod uticajem alkohola.“ Zatim je izjavio da je Čerčil „prestar“. Prema rečima Frensisa Perkinsa, ministra za rad, tokom sednice Ruzvelt je delovao „nesigurno“ u vezi sa Čerčilom.²

Sumnje u novog premijera, naročito zbog njegovog uživanja alkohola, posejane su mnogo pre ove sednica. Februara 1940. Samner Vels, zamenik ministra inostranih poslova SAD, krenuo je na međunarodnu turneju, takozvanu „Velsovu misiju“, i sastao se s vođama u Berlinu, Londonu, Rimu i Parizu kako bi procenio političke okolnosti u Evropi. Između ostalog sastao se i s Čerčilom, tadašnjim prvim lordom Admiraliteta. Ovaj susret opisao je u izveštaju: „Kad su me uveli u njegov kabinet, gospodin Čerčil sedeо je ispred kamina, pušio dugu cigaru i pio viski sa sodom. Bilo je potpuno očigledno da je popio dosta viskija pre mog dolaska.“³

No, glavni izvor podozrenja prema Čerčilu bio je američki ambasador u Londonu Džozef Kenedi; njemu se novi premijer nije dopadao i stalno je slao pesimistične izveštaje o izgledima Velike Britanije i Čerčilovom karakteru. U jednom trenutku Kenedi je ponovio Ruzveltu suštinu Čemberlenove opaske da se Čerčil „razvio u vrhunskog pijanca i da se njegovo rasuđivanje nikada nije pokazalo dobrim“.⁴

Kenedija pak nisu voleli u Londonu. Supruga Čerčilovog ministra inostranih poslova lorda Halifaksa prezirala je američkog ambasadora zbog pesimističnog stava prema britanskim izgledima za opstanak i predviđanja da će Kraljevsko ratno vazduhoplovstvo brzo biti uništeno.

Napisala je: „Ubila bih ga sa zadovoljstvom.“⁵

ČETVRTO POGLAVLJE

Naelektrisani

UPRVA DVADESET ČETIRI SATA NA DUŽNOSTI ČERČIL JE pokazao da je sasvim drugačija vrsta premijera. Dok je Čemberlen – Stari Kišobran, Mrtvozornik – bio ozbiljan i oprezan, novi premijer je, u skladu s glasom koji ga je pratio, bio razmetljiv, energičan i potpuno nepredvidiv. Jednom od svojih prvih odluka imenovao je sebe za ministra odbrane, zbog čega je jedan dotadašnji vladin zvaničnik zapisaо u dnevnik: „Neka nam je bog na pomoći“. Taj položaj do tada nije postojao, a preko njega će Čerčil nadzirati načelnike štabova koji upravljaju vojskom, mornaricom i vazduhoplovstvom.¹

Odmah se latio sastavljanja vlade i do sutradan u podne imenovao sedam ključnih ministara. Zadržao je lorda Halifaksa kao ministra inostranih poslova, a u znak velikodušnosti i lojalnosti, Čemberlena je postavio na položaj predsednika Državnog saveta koji nije iziskivao previše rada, a služio je kao veza između kabine-ta i kralja. Umesto da odmah izbaci Čemberlena iz premijerske rezidencije u Dauning stritu broj deset, Čerčil je odličio da još neko vreme stanuje u Admiralitetu, svom dotadašnjem domu, kako bi prethodniku dao vremena da ode dostojanstveno. Ponudio je Čemberlenu susednu kuću, broj jedanaest, u kojoj je Čemberlen već stanovao kad je bio ministar finansija.